

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

NU ZAL IK OPSTAAN

Het optreden van Jezus Christus op aarde loopt niet dood tegen het graf: Hij had dat zelf aangekondigd.

Toen de leerlingen er eenmaal van overtuigd waren dat Hij de Christus, de Zoon van de levende God, was, waren ze klaar voor de volgende les (Matt. 16 : 21): dat Hij moest lijden in Jeruzalem en opgewekt worden.

De Christus moest voorlopig nog verborgen blijven. Hij zou zeker niet opvallen door krachtsvertoon. Maar zijn trouwe discipelen zouden nog meemaken hoe Hij onthuld werd in zijn koninklijke majesteit (vs. 28). Ze zullen zien hoe het Koninkrijk Gods komt in kracht (Marc. 9 : 1). Jezus geeft aan, dat Hij op aarde eindigt met het begin van zijn krachtsontplooiing.

Aankondiging van lijden?

We zijn dankzij de bijbelvertaling gewend te spreken over de eerste tot en met de vierde 'lijdensaankondiging'.

Het is dus te weinig gezegd. Op Jezus' profetische agenda staan nadrukkelijk drie stukken: overlevering, dood en opwekking.

Het is waar: Jezus vertelt wat Hij zal moeten ondergaan van de kant van de aanvoorders van het joodse volk, zij zullen Hem vernederen en uitleveren. Inderdaad: Hij vertelt dat ook de volken hun rol zullen spelen, zij zullen Hem bespotten en doden, Pilatus en Herodes. Maar Hij belooft ook dat het daarbij niet zal blijven: Hij zal op de derde dag worden opgewekt. Dan is het zijn beurt actief te worden op een ereplaats in Gods plan van verlossing.

De leerlingen hebben voor dat laatste weinig oog. Hun denken blijft hangen op het onbegrijpelijke lijden en sterven van hun Heer. Zeker als het zich voor hun ogen gaat afspelen. Judas, met achter hem de hogepriesters, de farizeeën, de schriftgeleerden, en daarachter de Romeinen en de Edomieten, en daarachter de machten van de duisternis en daarachter de toom van God tegen de zonde van heel de wereld. En dat alles viel als een loden deken over Jezus heen. Daar keken ze niet overheen.

De agenda verder ingevuld

De laatste 'lijdensaankondiging' in Matteus gaat echt over het lijden (26 : 2): op het paasfeest zal de zoon van de mens worden gekruisigd. Meer niet. De rest volgt later (vs.

HOOFDARTIKEL

Nu zal ik opstaan

R. ter Beek

Gedicht

KERKELIJK LEVEN

Onttrekking-tijdens-vermoan

R. ter Beek

OWOEDINGEN ONDERWIJS

De plaats van de seksuele opvoeding aan het jonge kind II (slot)

Jetze J.D.Baas

OP MAAT

Is de proselietendoop een argument voor de kinderdoop?

H. Folkers

BOEKBESPREKING

Vraag naar spiritualiteit Biografie prof. G. Wisse (1873-1957)

Juda's hallel

Over de Europeanisering van Nederland Levend water

INGEZONDEN

Oproep in verband met uitgave collegedictaten prof. dr. K. Schilder

Boekaankondigingen

G. J. van Middelkoop

DE KERKEN

32): doch nadat Ik zal zijn opgewekt, zal Ik u voorgaan naar Galilea. Daar wordt de agenda een klein stukje verder geschreven: dood, opwekking, op weg naar Galilea. Jezus gaat verder. Jeruzalem-Golgota is een tussenstation op weg naar Galilea. In Lucas 24 staat dat de Here Jezus zei: Aldus staat geschreven, dat de Christus moest lijden en ten derden dage opstaan uit de doden en dat in zijn naam moest worden gepredikt bekering tot vergeving der zonden aan alle volken, te beginnen in Jeruzalem. Ook Galilea was het laatste niet. Jezus moest verder: voorbij Galilea wonen alle volken, de ganse schepping (Marc. 16). In Matteus loopt het anders af. Daar ontmoeten de elf Jezus. Ze aanbidden Hem, omdat ze Hem treffen in zijn koninklijke macht, alle macht in de hemel en op de aarde, zegt Hij (Matt. 28 : 16-20).

Jezus in zijn kracht. Zijn kracht staat in dienst van de verlossing van Israël en de volken, in dienst van het uitdragen van het evangelie. Met zijn kracht staat Hij de discipelen bij die op aarde blijven.

De wegen scheiden. Jezus gaat naar de hemel in zijn kracht. De discipelen hebben zijn heerlijkheid gezien, zijn koninklijke waardigheid, zijn kracht en ze zijn de enigen die ervan weten en al de anderen die door hun woord in Jezus geloven.

Voor Jezus verandert er veel. Hij wordt bekleed met macht en majesteit. Voor de leerlingen op aarde die Hem volgen, wordt verwacht dat ze zichzelf verloochenen en hun kruis dragen om de naam van Christus te belijden. Zij worden straks bekleed met macht uit de hoge, de onzichtbare macht van de Heilige Geest. Met hoeveel ge-

weld de Geest ook komt, ook in Hem wordt de kracht van Christus opnieuw onzichtbaar voor de wereld.

Opstaan

In de 'lijdensaankondigingen' van Marcus zegt Jezus, dat Hij zal **opstaan** (Marc. 8 : 31, 9 : 31, 10 : 34, ook Luc. 18 : 33) en niet dat Hij zal **opgewekt worden**. In 'Hij zal opstaan' klinken de tonen van het heil dat God Israël beloofd heeft. Vele malen heeft het door de zonde geknechte volk tot God geroepen: sta op, Here! En dat is ook precies wat de Here beloofd heeft te doen: persoonlijk tot actie overgaan om zijn volk te verlossen.

In Psalm 12 : 6 lezen we 'nu zal Ik opstaan', nl. op het hoogtepunt van het verzet tegen zijn naam en van de **onderdrukking** van de ellendigen en armen. Op het moment dat heel de wereld in bezit lijkt van de boze.

Hetzelfde patroon in Jesaja 33 : 7-11. In de verzen 7-9 een troosteloos landschap. De ultieme toom. Gods vijanden hebben de schepping uitgekleeft. En dan zegt God: 'nu zal Ik opstaan, nu zal Ik mij verheffen, nu Mij oprichten'. Hij gaat tot actie over. Hij heeft de vijand (in Jes. 33 de Assyriërs) laten begaan, totdat het niet meer kon, maar dat is het moment dat Jahwe zichzelf opwekt, zichzelf opricht, en overeind komt, en tot actie overgaat.

God staat eindelijk op, als de zoon van zijn welbehagen definitief van de aarde lijkt verdwenen, en Deze wordt opgewekt. De vijandelijkheden worden een halt toegeroepen. Jezus mag opstaan van onder de loodzware deken van de tegenstand van heel de wereld. Hij staat op en schudt de tegenstanders af en maakt zich op voor de overwinning.

Met kracht komende

Dat gebeurt er als Jezus opstaat uit de doden. Wat een perspectief gaat er nu open. Wat Hij vóór zijn dood heeft laten zien aan genade en goedertierenheid, aan **ontferming** en liefde, komt nu sterk uitvergroot terug, op volle sterkte, vermenigvuldigd met eindeloze heerlijkheid. Al de schriften spreken van de heerlijkheid die God zijn volk belooft, van het herstel dat Hij geeft, van de wending die zich voordoet ten goede.

'Uw ogen zullen de Koning in zijn schoonheid aanschouwen' (Jes. 33 : 17). Als je daar toch de eerste glimp van mag opvangen en Hem vol ontzag kunt toeroepen: Gord uw zwaard aan de heup, gij held, uw majesteiten uw luister, ja **uw** luister! Rijd voorspoedig uit, voor de zaak van waarheid, ootmoed en recht (Psalm 45). De discipelen hebben het bij hun leven nog gezien, Jezus als aanvoerder **van Gods verlossing**.

Petrus spreekt ervan in zijn tweede brief. Hij heeft het over de komst van Jezus Christus aan het eind van geschiedenis om te oordelen de levenden en de doden. Dat zal een komst zijn 'in kracht'. Dat verzint Petrus niet. Dat heeft hij zelf gezien met andere leerlingen. Op de berg van de verheerlijking. Daar heeft Petrus God zelf horen zeggen over Jezus 'deze is mijn zoon, mijn geliefde, in wie ik een welbehagen heb'. Petrus heeft het van God

KERNREDACTIE:

DR. W.G. DE VRIES (eindred.), DR. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS. A. TH. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. M. RUIJTER, DRS. H. VELDMAN

MEDEWERKERS

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265 AG Kampen. Tel. (05202) 31201

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland).
Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aan —

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

zelf. Na de opstanding heeft hij het terug gezien en herkennen ze de kroonpretendent die de profetie achter zich had.

Verborgen maar niet geheim

Jezus overwinnaar. Jezus Verlosser. Dat lijkt onzin. Kijk rond in de wereld. Maak een wandeling door een ziekenhuis, door een psychiatrische kliniek. Lees een onderzoek naar het geloof in Europa. Wat heeft Jezus overwonnen, welke vijand van de mens heeft Hij verslagen? Wie verlost Hij? Elk ziekenhuis legt vast dat er door Jezus helemaal niets voor ons veranderd is. We worden ziek, we sterven. De zonde maakt zich sterk. We zien niets van de kracht van Jezus' komst.

Petrus ontkent het niet. Het is waar. Hij heeft zelf bij het kruis en het graf van Jezus gestaan. Hij had daar zo zijn gedachten over. Maar hij heeft ook **meer** gezien. Dat ik dit zeg, schrijft hij, heb ik niet verzonnen, maar ik heb het gezien (2 Petr. 1 : 17-18). God zelf, God de Vader persoonlijk, heeft Christus in mijn bijzijn de koningskroon beloofd op de berg der verheerlijking. En later hebben ze gezien hoe Jezus de kroon ook werkelijk van God kreeg, toen Hij na zijn opstanding uit de dood naar de hemel voer en de Geest uitstortte.

Dat Jezus sterker is dan zijn en onze vijanden, is dus wel verborgen. Maar niet geheim. Dankzij de getuigenverklaringen van de apostelen. De vijanden van Jezus hebben een grote mond. De stem van de apostelen hoor je weinig meer. Laat je daardoor niet voor de gek houden.

Jezus is niet verdwenen van het wereldtoneel. **Integendeel**, Hij is er uiterst actief. Hij staat voor de inlossing van al Gods beloften.

Voor zijn volgelingen betekent dat nog steeds: **jezelf** verloochenen, je eigen kruis opnemen, en Jezus Christus belijden. Zijn hoogheid is onze eer. Dat staat sinds de opstanding vast. Van Hem is de heerlijkheid, zowel nu als tot de dag der eeuwigheid (2 Petr. 3 : 18). En dat is onze redding. Gods en onze wereld loopt niet dood in het oordeel. Er is al een glimp van de nieuwe wereld gezien.

R. ter Beek

GEDICHT

TER maaltijd van het lam gereed,
in witte klederen gekleed,
de Rode Zee reeds doorgedaan,
roepen wij Koning Christus aan,

wiens lichaam is als offerspijs
verzengd op 't altaar van het kruis,
wiens rode bloed wij drinken tot
ons eeuwig heil, tot vrede in God.

De nacht van Pasen maakt ons vrij,
de doodsengel gaat ons voorbij,
de tyrannie heeft afgedaan,
waarmee ons Farao wou slaan.

Christus is 't Pascha deze nacht,
't lam dat ten offer werd gebracht,
Hij is 't die ons zijn lichaam bood
als rein en ongedesemd brood.

O offerlam dat eeuwig leeft,
de poort der hel doorbroken heeft,
gevangenen uit diepe nacht
in 't eeuwig licht heeft thuisgebracht,

Christus, die stralend triomfeert,
als overwinnaar wederkeert,
en bindt de vijand, hoe hij woedt
en 't paradijs wijd open doet,

Die voert alom uw heerschappij,
op deze feestdag bidden wij:
bescherm uw volk, stel het niet bloot
aan al het woeden van de dood.

Oud-christelijk gedicht van onbekende
dichter.

Vertaling: J.W. Schulte Nordholt,
Hymnen en Liederen, 1964.

ONTTREKKING-TIJDENS-VERMAAN

Alle belijdende leden hebben voor God en zijn heilige gemeente beloofd, dat ze zich zullen onderwerpen aan de kerkelijke vermaning en tucht, indien ze zich in leer of leven misgaan. Aan iemand die als volwassene is gedoopt, is gevraagd: 'Zult u zich gewillig onderwerpen aan alle christelijke vermaningen?'. Er is maar één antwoord mogelijk: ja. Duidelijke taal. Wie bij de kerk hoort, roept de hulp van de kerk in bij zijn strijd tegen de zonde. Een kerk is pas kerk als ze haar leden op de zonde wijst en hen ervandaan roept.

Toch bestaat de indruk dat het niet meevalt je aan deze belofte te houden, als het onverhoopt toch zover is gekomen. Wie zich één keer misgaat, laat zich misschien nog wel tot de orde roepen. Maar het komt ook voor dat iemand met open ogen een zondige levenskoers heeft gekozen en niet van plan is daarvan terug te komen. Dan zit je er meestal niet op te wachten dat de ouderlingen en de predikant je daarop elke veertien dagen komen aanspreken en tot bekering oproepen. Het zijn van die voorspelbare gesprekken als berouw uitblijft. Wat dan?

De kerkeraad weet wel wat er gedaan moet worden. Iemand die zich niet wil bekeren krijgt te horen, dat hij niet meer aan het avondmaal mag meedoen (art. 76 kerkorde). En als deze ernstige maatregel het berouw niet op gang helpt, wordt de gemeente opgeroepen de zondaar aan te spreken en voor hem te bidden. Dat gebeurt steeds nadrukkelijker.

Eerst wordt wel de zonde, maar niet de zondaar bij name genoemd. In de tweede afkondiging mag de naam van de zondaar wel worden genoemd, maar eerst moet de classis daarover worden geraadpleegd. De classis gaat vooral na, of er werkelijk sprake is van hardnekkigheid bij de zondaar, en of de kerkeraad vaak genoeg op bezoek is geweest om hem te vermanen. Tenslotte wordt de zondaar buiten de gemeenschap van de kerk gesloten, tenzij hij zich bekeert. Dit straffen wordt getekend in artikel 77 van de kerkorde. En alles met het doel de zondaar bij zijn zonde vandaan te trekken en met God en zijn naaste te verzoenen.

Geen bekering maar onttrekking

Maar wil de 'hardnekkige zondaar' op deze weg meelopen? Vaak niet. Men 'houdt de eer aan zichzelf' en ont-

trekt zich aan opzicht en tucht van de kerkeraad voordat het komt tot een afkondiging die heel de ellende aan het licht brengt. Het maakt nogal verschil. In het ene geval wordt van de kansel afgelezen (de tweede afkondiging):

'De kerkeraad heeft u reeds eerder moeten meedelen, dat een broeder/zuster zich heeft schuldig gemaakt aan overtreding van het zoveelste gebod. U hebt toen vernomen dat hem/haar het heilig avondmaal ontzegd was, omdat hij/zij zich niet wilde bekeren. Ook na voortgezette uitoefening van de tucht is bij deze broeder/zuster niets van bekering gebleken, alle vermaningen bleven vruchteloos. Nadat de kerkeraad de instemming heeft ontvangen van de classis, deelt hij u met droefheid mee, dat hij ingrijpendere tuchtmaatregelen moet nemen. Hij maakt u nu de naam van de betrokken zondaar/zondares bekend. Zijn/haar naam is ... Met diepe ernst roept de kerkeraad u op, deze broeder/zuster liefdevol te vermanen. Bid de Here, of Hij hem/haar nog tot bekering wil brengen, zodat de zonde uit de gemeente gebannen en de zondaar behouden wordt.'

In het andere geval wordt van de kansel gelezen:

'De kerkeraad deelt u mee dat broeder/zuster ... zich onttrokken heeft aan opzicht en tucht van de kerkeraad' (of woorden van gelijke strekking).

Achter deze laatste mededeling kan van alles schuil gaan. Het kan zijn dat een lid zich bij een christelijke gereformeerde kerk aansluit. Of er is sprake geweest van onverschilligheid. Of van hardnekkige zonde en intensief vermaan. Het maakt nogal uit.

De kerkeraad kan er mee zitten, dat de tucht niet is afgerond. Moet de gemeente niet meer weten? Die vraag wordt nog dringender als de broeder of zuster na de onttrekking naar de kerk blijft komen en zodoende de schijn wekt dat er wat hem of haar betreft weinig veranderd is. Hij of zij onttrekt zich wel aan opzicht en tucht, maar niet aan de gemeente. Op zich een blijk van hardnekkigheid, maar herkent de gemeente dat zonder nadere toelichting van de kerkeraad?

Hen die buiten zijn

Er is een gulden regel. In 1 Korintiërs 5 : 9-13 schrijft Paulus: 'Staat het soms aan mij, hen te oordelen, die buiten zijn? Oordeelt ook gij niet (alleen) hen, die in uw kring zijn? Hen, die buiten zijn, zal God oordelen.' Met andere woorden: het bereik van de kerkelijke tucht wordt bepaald door de grenzen van de gemeente. Wie zichzelf buiten de gemeente plaatst, hoeft niet door de gemeente beoordeeld te worden. Oftewel: 'Wanneer de tucht reeds

in een bepaald stadium gekomen is en wanneer **dan** "de zondaar" zich onttrekt, is er soms de neiging op de één of andere wijze toch een afronding van de aangevangen tuchttoefening te zoeken. Maar dat is nu juist onmogelijk gemaakt doordat men zich heeft **onttrokken** aan het opzicht en tucht van de kerkeraad! Het is buiten kijf dat die onttrekking zonde voor God is en verbreking van de belofte die men heeft uitgesproken in het uur van de openbare belijdenis des geloofs. Het is daarom goed te verstaan dat er weerstand is om het ambtelijk werk af te breken vanwege een beslissing van de getuchtigde, waarin zijn eigenwilligheid klaar aan de dag treedt'. Maar in de afkondiging blijft de zonde ongenoemd.

Een publiek oordeel op deze manier is in strijd met de regel dat God oordeelt wie buiten zijn. Wie zich onttrekt aan opzicht en tucht, doet niet alleen de deur dicht voor het geregelde ambtelijke vermaan. Hij gaat buiten de gemeente staan. Hij heeft het niet zover laten komen dat hij werd afgesneden, maar in plaats daarvan heeft hij zichzelf afgesneden. Daar verandert ook geregelde kerkgang niets aan. Hij heeft door zijn onttrekking – een openbare daad – de gemeente laten weten: ik stel geen prijs meer op de verkondiging van het evangelie in en door deze gemeente; ik wil niet meer samen met deze broeders en zusters mijn geloof laten versterken aan de avondmaalstafel; ik leg me er niet meer op toe in gemeenschap met deze gelovigen mijn leven te beteren en God te dienen.

De gemeente is partij

Het ambtelijk werk zal trouwens niet zomaar worden neergelegd. 'Het gemeentelid dat zich (dikwijls ook met rechtsgevolgen voor kinderen die door de doop opgenomen zijn in de christelijke gemeente!) onttrekt, mag en moet op die onttrekking worden aangesproken. En dat met ambtelijke volmacht (...) Er is ook het gebed in de kerkeraad, in de openbare samenkomst van de kerkdienst, het gebed ook van de ambtsdragers persoonlijk voor hen die aan hun zorgen waren toevertrouwd'.

Degene die zich onttrekt is niet de enige betrokkene. De gemeente zelf is bij deze **zaak betrokken**. De gemeente is partij. Dat blijkt alleen al uit de kanselmededeling zelf. Die betrokkenheid is er al als er nog niets bekend is over de zonde en de zondaar. Maar die is er zeker als de zonde inmiddels bekend geworden is. De gemeente heeft recht op de nodige informatie met het oog op het gebed voor de broeder of zuster, ook om hem of haar zelf aan te spreken, of om eventuele aanklachten van buiten te kunnen beantwoorden. Dat is juist van belang als de betrokken broeder of zuster in de nabijheid van de gemeente leeft en zich daar nog regelmatig presenteert.

Als zulke informatie niet thuishoort in de afkondiging, moet ze een plaats **krijgen** in de eredienst zelf. Bijvoorbeeld summier maar duidelijk in de inleiding op de voorbede. Daarin en in de voorbede zelf kan dan uitkomen dat er verschil is tussen de ene onttrekking en de andere. 'De gelovigen, die in de kring van de gemeente mogen leven, zijn óók niet automatisch los van wie zich heeft onttrok-

ken aan opzicht en tucht. De kanselafkondiging **terzake** sluit een **oud** hoofdstuk af, maar er wordt tegelijk een **nieuw** geopend. Wanneer ons mogelijkheden worden gegeven, zullen we de broeder of zuster die vroeger met ons in de kring leefde, toch terugroepen?'

Je kunt je zelfs afvragen: moeten we zulke mogelijkheden ook niet zoeken? Inderdaad lopen er vaak nog allerlei verbindingen met mensen die zich ooit onttrokken hebben, via familie bijvoorbeeld. Het is al heel bemoedigend als de zorgen van de familie begrip ontvangen door regelmatige voorbede in de kerkdiensten voor degenen die van de gemeente zijn weggedwaald. Maar waarom ze ook niet met een keer in de paar jaar een brief schrijven (werk voor de evangelisatiecommissie?) of een bezoek brengen?

Verjaart vermaan?

Als iemand zich onttrekt op een moment dat hij vermaand wordt voor een bepaalde zonde – betekent dit dan dat het geheugen van de kerkeraad op dit punt wordt gewist? Kan er sprake zijn van verjaring? Ik bedoel: wat gebeurt er als iemand die zich onttrokken heeft terwijl hij werd vermaand vanwege hardnekkig blijven in de zonde, zich geruime tijd later aanmeldt om opnieuw lid te worden?

Neemt de kerkeraad de draad weer op waar die moest blijven liggen en vraagt hij alsnog naar berouw en bekering? Moet daar naar gevraagd worden als iemand zijn onttrekking herroept? Je mag aannemen dat wie zich na **onttrekking-tijdens-een-tuchtprocedure** weer bij de gemeente meldt, berouw heeft van en zijn onttrekking en de zonde waar het allemaal mee begon. Dat mag wel getoetst worden. Het mag dan ook wel gezegd worden. Ook tot de gemeente.

Laten we de taal van onze daden niet verbasteren. Helderheid blijft eis. Iemand die zich onttrekt aan de tucht, zegt: ik weiger naar vermaan te luisteren. Er is maar één weg terug: die van berouw en bekering.

R. ter Beek

De citaten zijn van J. Kamphuis, Om *de heiligheid van de gemeente. De kerkelijke tucht*, Kampen: Van den Berg 1982¹, 95 e.v.

DE PLAATS VAN DE SEXUELE OPVOEDING AAN HET JONGE KIND II (slot)

De vorige week hebben we gezien dat het ondanks het wegvallen van bijna alle taboes op het gebied van de seksualiteit, het voor veel ouders toch moeilijk blijft hierover open met hun kinderen te spreken.

Er zijn wat oorzaken opgesomd. Mogelijke oplossingen werden aangedragen, daarover gaat het deze week verder.

Als een van de voorwaarden voor de sexuele opvoeding zagen we dat een goed pedagogisch klimaat in huis, het open gesprek kan bevorderen. Met dat positieve pedagogische klimaat wordt bedoeld, dat er thuis open gesproken wordt, dat ook gevoelens worden worden verwoord, dat het geloof een centrale plaats inneemt. Dat er warme liefdevolle belangstelling is voor elkaar. We stonden ook stil bij de visie op onze kinderen.

Niet losmaken van de liefde

In de wereld van vandaag leidt de seksualiteit veelal een solo-bestaan. Het is seksualiteit zonder enige relatie.

Wat is sex een lege huls als dat losgekoppeld wordt van de liefde. En dat is iets wat onze kinderen vandaag veelvuldig onder ogen krijgen. Wat gaat er niet een enorme sexuele prikkel uit van vele reclames. En dan denk ik niet alleen aan de TV. Kijk ook maar eens langs de weg, in de bushokjes. Het is meer dan schaamteloos, zoals lichamelijke als het een en het al gepresenteerd wordt. Ik moet het anders zeggen. Het wordt niet gepresenteerd, maar opgedrongen. Laten we niet denken dat dit soort zaken onze kinderen voorbijgaat.

Ook zij zien dit alles om hen heen. En we moeten ze dan ook op de verkeerde kanten daarvan wijzen. Laat maar aan je kind merken dat je verontwaardigd bent over zoveel schaamteloosheid. Laten we ook heel selectief zijn in het TV-gebruik. Waar kijken we wel naar en waar niet. Als we alles maar aan laten staan onder het motto: 'Onze kinderen moeten toch weten wat er te koop is in de wereld.' Waar zijn we dan mee bezig?

Wat wordt in veel TV-programma's sex verkocht zonder

dat de liefde er deel van uitmaakt.

Als we een film of serie zo spannend vinden dat we bepaalde verkeerde scenes of leefwijzen maar op de koop toe nemen; we kunnen er dan gewoon niet toekomen om de uit-knop in te duwen; we hebben dan niet in de gaten dat de vijand er op uit is ons te pakken te nemen. Want langzamerhand wennen we aan alles. 'En het valt toch eigenlijk nog wel mee. Die ene keer in de week, 't moet toch kunnen...'

Zo sussen we onszelf in slaap. En onwillekeurig gaan we zelfs voetje voor voetje in zo'n leefwereld mee. We verslapen in de strijd.

'En wat hebben onze kinderen ermee te maken. Die liggen dan toch meestal al in bed?'

De invloed en de mentaliteit die uit de diverse soap-series spreekt, de constante aanslag die de reclame doet op onze moraal. Dat kan niet zonder gevolgen blijven.

We vragen aan de Here God: 'Leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze.'

Maar wat doen we zelf aan onze strijd tegen de boze?

Laten we die verkeerde invloeden op onze opvoeding indammen, om de kinderen in heel het leven te richten op wat de Here wil.

Laat u de kinderen maar zien wat liefde is. Vader en moeder die elkaar af en toe eens knuffelen, waar de kinderen bijzijn, dat is een beter voorbeeld. Er gaat een enorm positieve invloed vanuit als ouders laten merken dat ze van elkaar houden. Een kind voelt zich daar des te veiliger bij.

Als u met uw kind praat over allerlei dingen, maar in het bijzonder over de seksualiteit, laat dan vooral merken dat de liefde daarbij centraal moet staan. Eerst is er de liefde van God. Zonder die liefde kan niemand leven. Daar komt de liefde van vader en moeder ook vandaan. Liefde is voor elkaar klaarstaan, elkaar liefhebben, naar elkaar verlangen, **elkaar** die liefde ook laten merken.

Het mooiste is wel dat u uw kinderen kunt verteilen: 'Als een man en een vrouw getrouwd zijn, omdat ze van elkaar houden, dan **vrijen** ze met elkaar. En daardoor kan in moeders buik een **kindje** gaan groeien. Zo ben jij er ook gekomen. Je bent geboren omdat pappa en mamma elkaar liefhebben!'

De God van liefde, bouwt door de liefde van de mensen zijn Kerk! Wat oneindig mooi heeft hij dat gemaakt.

Onze houding tegenover de seksualiteit

Onze eigen houding tegenover de seksualiteit is van groot

belang. Hoe beleeft u zelf de sexualiteit? U mag aan uw kinderen best laten weten dat u als man en vrouw daar ook van geniet. Daarvoor heeft de Here God de sexualiteit ook aan de mensen gegeven. Helaas is door de zondeval veel van de sexualiteit smerig geworden. De mens heeft in de zondeval die schone gave van God besmeurd. We zien dat in allerlei uitingen van vandaag.

Adam en Eva merkten voor de zondeval niet eens dat ze naakt waren. Ze schaamden zich niet voor elkaar! Hun liefde voor elkaar was volmaakt.

Wat bedroevend dat juist op dit gebied mensen stuk gemaakt worden doordat ze zich zijn gaan overgeven aan hun (sexuele) lusten.

Kinderen van de Here moeten proberen dit weer in hun juiste proporties terug te brengen. Een van de zaken hierbij is dat je ervan genieten mag als een gave van God.

Aan de andere kant is het een intieme zaak. De naaktheid van man en vrouw is voor henzelf, niet voor de kinderen (denk aan Lev. 18!). Ook niet als een soort levend voorlichtingsmateriaal. Het maar vrijuit naakt met elkaar omgaan in een gezin is aanleiding voor allerlei narigheden op latere leeftijd.

Anderzijds moeten we ook aan de kinderen laten merken: de sexualiteit is niet alles. De Liefde staat bovenaan. Hoe moet het anders verder met een huwelijk als een van beide echtelieden niet meer in staat is tot sexuele omgang?

De kiemen voor deze zaken worden al op jonge leeftijd gelegd. Dan is het des te sterker als het onze houding tegenover de sexualiteit een natuurlijke houding is.

Nergens bestaan zoveel moppen over als over de sexualiteit. De zogenaamde 'schuine moppen'. Als wij als ouders de sexualiteit tot voorwerp van spot maken, juist datgene waarvan je kunt zeggen, wat heeft God het mooi gemaakt, wat voor beeld **krijgen** onze kinderen daar dan van?

Iets viezigs, iets lachwekkends, iets schunnigs? Kinderen zijn uitstekende waarnemers. Zij weten precies hoe ouders over de dingen denken, dat voelen ze aan. Ze merken het of u staat voor uw woorden of niet.

De Bijbel zegt ons ook dat we alle zotte, losse en schunnige taal uit ons midden moeten wegdoen. Laten we elkaar maar oefenen in de liefde!

Wanneer vertel je wat? En wie?

Het zal duidelijk zijn dat ik wat betreft de sexuele opvoeding een voorstander ben van een zo natuurlijk mogelijke overdracht. Laat het zoveel mogelijk plaats vinden binnen het geheel van de opvoedkundige gesprekken die we met onze kinderen hebben. En laten we er vooral voor zorgen dat we die gesprekken dan ook echt hebben met onze kinderen. Niet er speciaal voor gaan zitten of zo.

Die natuurlijke overdracht geldt ook wat betreft de leeftijd waarop je met je kinderen over de sexuele dingen spreekt. Geef het kind op elke leeftijd gewoon antwoord op zijn of haar vragen. Probeer dat dan wel op het **ontwikkelingsniveau** van het kind te doen. Maar draai er in elk geval niet omheen, alsof het over iets stiekums gaat. In de regel zal ons dat bij jongere kinderen makkelijker afgaan dan bij

oudere. Daarbij komt dat als je het niet van **jongsaf** aan gewoon hebt gedaan, dat praten met je kinderen over liefde en sex, dat het dan op latere leeftijd alleen maar moeilijker zal zijn. Dat alleen al is een duidelijke aanwijzing om van **jongsaf** er met de kinderen over te spreken. En misschien vragen ze een poos later precies hetzelfde. Omdat ze alles weer zijn vergeten. Vertel het dan gewoon nog eens. Het is van het kind dan geen blijk van ongeïnteresseerdheid. Integendeel, u vertelt dingen aan uw kind waarvan het zich nauwelijks een voorstelling kan maken. Dan blijft het in het geheugen minder goed hangen.

Er is nog een reden om er van **jongsaf** op een natuurlijke wijze met de kinderen over te spreken. Het is beter dat de kinderen het opvangen met uw woorden van verwondering voor de Schepper, dan met de schunnige praat van de straat.

En wat te doen als uw kind nooit ergens naar vraagt? Dan zullen de ouders zelf aanleiding moeten zoeken om dit onderdeel ook in hun gesprekken met het kind naar voren te brengen. Een geboorte in de buurt, een plaatje in een boek, een reclame op de TV. Het kan ook door een vraag aan het kind zelf: 'Weet jij waar je eigenlijk vandaan komt?'

En wie moet het nu aan de kinderen vertellen? Vader of moeder, de school? Uit het bovenstaande kan duidelijk zijn dat de school of zo'n soort instantie niet de eerst aangewezen plek is voor de sexuele opvoeding. Het moet thuis gebeuren. En ook in de rolverdeling tussen vader en moeder zal het op een natuurlijke wijze aan de orde moeten komen. Dat betekent in de praktijk: Stelt het kind zijn vragen aan vader dan neemt hij de tijd om te antwoorden, en gaan de vragen over deze zaken naar moeder dan zal zij de antwoorden geven. Niet te gekunsteld doen, zo van, jongensvragen voor vader en meisjesvragen voor moeder. Dat laatste neemt niet weg dat moeder natuurlijk het beste de gevoelens van een vrouw kan vertolken en de vader die van een man. Samen praten met je **kind** levert soms ook hele mooie momenten op. Dan kun je elkaar aanvullen.

De school kan ook een rol vervullen in de sexuele opvoeding. Dat zal met name gebeuren naar aanleiding van een gebeurtenis waarbij de sex een rol speelt: gevonden plaatjes of **kinderen** met stoere praatjes. De school kan ook via de bijbelverhalen aan sexuele opvoeding doen.

Het is goed als ouders en school te weten wat je aan elkaar hebt. Het is daarom aan te bevelen met de school op een ouderavond of een klasseavond hierover te spreken. U weet dan wat de school er voor aandacht aan geeft en en wat zij van u verwacht.

Sexuele opvoeding vinden we vaak een moeilijke opdracht. Dat mag geen reden zijn er niets of spaarzaamelijk wat aan te doen. Zorg voor een goed pedagogisch klimaat in huis. En dan gewoon ermee aan de slag gaan. Eenmaal over de drempel zult u menig rijk moment met uw kind beleven. Momenten die u zeker niet had willen missen.

In een volgend artikel wil ik het vizier wat meer richten op de sexuele opvoeding van het oudere kind.

Jetze J.D.Baas

IS DE PROSELIENTENDOOP EEN ARGUMENT VOOR DE KINDERDOOP?

Synagoge en kerk

Het Nieuwe Testament maakt duidelijk dat het evangelie niet alleen voor Joden is bestemd, maar ook voor heidenen. Abraham krijgt, dank zij de Here Christus, eindelijk de kinderen die hem zijn beloofd: hij wordt een vader van vele volkeren.

Toch waren ook de Joden zich wel bewust dat heidenen zich konden bekeren tot Israels God. Je vindt daarvan sporen terug in de Evangeliën en de Handelingen. Bronnen maken duidelijk dat er zelfs een behoorlijk grote zendingsijver aan de dag werd gelegd door de Joden. Daarbij spelen de synagoge-gemeenten een grote rol, vooral de gemeenten in de diaspora. Zo ontmoet Paulus op zijn zendingsreizen, als hij optreedt in een synagoge, bijna altijd heidenen die God vereren.

Wanneer zulke heidenen ook metterdaad in de synagogale gemeenschap begeerden opgenomen te worden, ontvingen ze de status van proseliet. Daarvoor was nodig dat ze besneden werden, een offer in de tempel brachten (zolang de tempel nog bestond) en werden gedoopt.

Nu is het niet onze bedoeling de status van deze proselieten tot in detail te beschrijven. Het gaat ons om de relatie tussen die proselietendoop en de christelijke kinderdoop. Daarvoor is van belang om te weten hoe en waarom die proselietendoop werd bediend.

Het is aannemelijk dat de oud-christelijke kerk zich, wat betreft haar instellingen en ordeningen, nogal eens aangesloten heeft bij wat in de synagogale gemeente gebruikelijk was. Dat is van belang als je let op bijvoorbeeld de zelfstandigheid van de plaatselijke gemeente, het bestuur van de gemeente door oudsten, de (laagkerkelijke) liturgie en de ceremoniën.

Wie doopte het eerst: de synagoge of de kerk?

Als je een relatie wilt leggen tussen de proselietendoop en de christelijke doop, is het natuurlijk wel van belang eerst vast te stellen welke het eerst werd gepraktiseerd.

Dr. G. de Ru maakt in zijn dissertatie, *De kinderdoop in het Nieuwe Testament*, duidelijk dat, wat betreft de eerste eeuw en daarvoor, conclusies getrokken moeten worden uit een gering aantal gegevens. Ik ben zelf niet in staat hem daarbij na te rekenen. Maar ik heb wel de indruk dat hij de schaarse gegevens vanuit de echte bronnen heeft benaderd. Op grond van deze gegevens komt hij, samen met andere deskundigen op dit gebied, tot de conclusie 'dat de proselietendoop, reeds vóór de intrede van het

christendom in de antieke wereld, bij de joden tot het gebruikelijk overgangsritueel behoorde.'

'Deze mening wordt nog versterkt', zegt De Ru, 'als we zien hoeveel punten van overeenkomst er, naar vorm en inhoud, tussen proselietendoop en oudchristelijke doop zijn. Juist de vele analogieën in beide handelingen wijzen erop, dat de joodse ritus de oudste is, waarop dan in de christelijke gemeente in menig opzicht wordt teruggegrepen.'

Uit dit laatste trekt De Ru nóg een belangrijke conclusie: 'Gezien het felle antagonisme van de joden tegenover de christenen is het immers volstrekt ondenkbaar, dat de proselietendoop pas zou zijn ontstaan in een tijd, waarin de christelijke doop reeds werd toegepast.' Met andere woorden: het is voor christenen voor de hand liggend om, ook op inhoudelijke gronden, voort te bouwen op de joodse proselietendoop. Maar het is ondenkbaar dat de joden, vanwege hun afkeer van het christelijk geloof, het doopritueel van de christenen hebben afgekeken. En daarom alleen al moet de proselietendoop ouder zijn dan de christelijke.

Inhoudelijke overeenkomst

De proselietendoop werd toegepast als een eenmalige plichtigheid, wanneer heidenen zich bekeerden en opgenomen wilden worden in de joodse gemeente. Het is een reinigingsritueel, dat nodig is omdat heidenen cultisch (en ethisch?) onrein worden geacht. Pas na deze reiniging konden joden en heidenen onder één dak, binnen één gemeenschap verkeren.

Opvallend is dat deze doop ook voor vrouwen gold, terwijl mannen natuurlijk ook nog besneden werden.

De religieuze lading, die in deze doop meekomt, zowel in de manier van zeggen als in de gebruikte beelden, brengt De Ru tot de conclusie dat er een sterk inhoudelijk verband moet bestaan met de christelijke doop. Als volgt vat hij zijn betoog samen:

'De proseliet, die voorheen ver van God was, is Hem nu nabij gekomen (Eph. 2,13). Hij was dood (Eph. 2,1), lag in zekere zin in het graf (1 Clem. 38,3) en is uit de doden opgewekt (Col. 3,1 e.a.). Een nieuwe schepping, een nieuwe geboorte heeft plaatsgevonden (Gal. 6,15; 2 Cor. 5,17). Tegelijk met zijn overgang en doop is voor de proseliet zijn verleden uitgewist, hij is een totaal nieuw bestaan binnengetreden, hij lijkt op een pasgeboren kind (1 Petr. 2,2) en is een "neophytos" (1 Tim. 3,6). Dit alles

was het gevolg van het feit, dat aan de heiden bij zijn toetreden al zijn zonden vergeven werden (Rom. 6,11 e.v.). Hij verkeert voortaan in staat van "heiligheid" (1 Tess. 3,13). Het merkwaardige is nu, dat de overeenkomsten zich niet beperken tot enige verspreide parallellen, maar dat de gehele terminologie van de met de proselietendoop verbonden joodse bekeringstheologie in de oudchristelijke dooptheologie vrijwel volledig teruggevonden wordt. Terecht merkt Jeremias op, dat hier een toevallige overeenkomst, een onafhankelijke analogie volstrekt uitgesloten is. Er kan alleen sprake zijn van een genetisch verband.'

Natuurlijk is er theologisch een groot onderscheid tussen beide dopen, maar het is, volgens De Ru, 'zeker verantwoord om te zeggen, dat de oudste gemeente zich van **meetaf** in haar dooppraktijk, formeel gezien, geheel heeft aangesloten bij de praxis van de proselietendoop.'

Werden ook proselieten-kinderengedoopt?

Wanneer op deze wijze het verband onmiskenbaar blijkt, wordt de vraag interessant hoe de Joden met de kinderen van proselieten handelden. Nu, daarover blijkt vanuit de aangeboorde bronnen geen twijfel te bestaan: de overgang tot het jodendom, uitgebeeld in de doop, wordt voltrokken aan heel de familie: vader, moeder en kinderen.

Kinderen, die ná deze overgang geboren worden, worden weliswaar niet meer gedoopt. Zij zijn immers rein krachtens hun geboorte, zij hoeven niet meer apart bij Israël ingelijfd worden. Op hen is het eigen joodse ritueel van toepassing: de besnijdenis. Deze laatste overweging vraagt om aparte bezinning met betrekking tot de praktijk dat ook kinderen, binnen de gemeente geboren, door de doop in Christus' kerk worden ingelijfd.

Maar waar het ons nu om gaat: uit de gebruikte bronnen blijkt duidelijk dat de proselietendoop werd voltrokken, niet alleen aan ouderen, maar ook aan kinderen.

De Ru vat zijn betoog als volgt samen:

'Wanneer wij nu denken aan de opmerkelijke gelijkenis, ja dikwijls volledige overeenkomst tussen **oud-christelijke** doop en proselietendoop – een overeenkomst die zich zelfs tot de kleinste details van de doopplechtigheid zelf uitstrekt – dan ligt het voor de hand om te veronderstellen, dat ook met betrekking tot het dopen van kinderen en zuigelingen de christelijke dooppraktijk zich heeft aangesloten bij de praxis van de proselietendoop. Dat betekent dan, dat bij de overgang van heidenen (en joden) naar de christelijke gemeente de kinderen, van welke leeftijd ook, tot zelfs de zuigelingen toe, zonder uitzondering mede werden gedoopt. Het feit, dat het kind daarbij geen belofte kon afleggen werd niet als een belemmering gevoeld; op gezag van de ouders werd het aan de doop onderworpen. Was dit niet zo geweest, dan zouden wij toch zeker, gezien de gebruikelijke gang van zaken bij de **proselietendoop**, waarbij men zich in zovele opzichten aansloot, op dit gewichtige punt een uitdrukkelijk verbod van de kinderdoop hebben mogen verwachten. Dit verbod komen wij nergens tegen. Integendeel, men gaat steeds uit

van de kinderdoop als een vanzelfsprekende zaak, voortvloeiend uit de eenheid van het gezin, dat in het goddelijk verbond is opgenomen. Eventuele discussies gaan daarbij steeds over het tijdstip, waarop de doop moet plaatsvinden en over de juridische consequenties.'

Conclusie

Maarten 't Hart heeft, beweert hij, met zijn vader naarstig gezocht naar het bewijs van de babydoop. Welnu, hij mag, in het licht van het voorgaande, er rustig van uitgaan dat in al die teksten, waar gesproken wordt over de doop van huisgezinnen, ook de kinderen, tot en' met de zuigelingen daarin begrepen zijn. Wilt u de teksten op een rij?

Handelingen 11 : 14, Comelius en zijn gehele huis.

Handelingen 16 : 15, Lydia en haar huis.

Handelingen 16 : 33, de cipier en de zijnen.

Handelingen 18 : 8, **Crispus** met zijn gehele huis.

1 Korintiërs 1 : 16, Stefanus en zijn gezin.

De praktijk van de proselietendoop beantwoordt een volgende vraag nog niet tot op de bodem: waarom kinderen, die in het kerkgezin geboren worden, ook gedoopt worden. Maar het antwoord op die vraag is gegeven in de volle breedte van het doopondemcht. Dat antwoord krijgt alleen maar extra bevestiging vanuit het grondige onderzoek van De Ru over de joodse dooppraktijk ten aanzien van de proselieten.

Het is te betreuren dat 't Hart geen moeite doet kennis van zaken te nemen.

H. Folkers

VRAAG NAAR SPIRITUALITEIT

Paascongres 1994

Het paascongres belooft weer een belangrijk evenement te worden. Met een trefzeker gevoel voor actualiteit is gekozen voor het thema **Spiritualiteit en mystiek**. Daarmee is tegelijk een vervolg gegeven op het congres van vorig jaar. Toen stond centraal de crisis van de westerse rationaliteit. De huidige aandacht voor spiritualiteit en mystiek laat zien, dat men ook in die richting een uitweg zoekt uit die crisis. Met het ontwerp van dit paascongres staan de studenten dus midden in de werkelijkheid van onze westerse cultuur.

Wetenschap, religie en kunst

In de bundel die ter gelegenheid van het congres verscheen, wordt een zeer uitvoerige oriëntatie rond het paascongres thema gegeven. Uiteraard kan ik niet alles uit de bundel bespreken. Ik beperk me daarom tot de hoofdlijnen.

Wat mij het meest opviel was de opzet die gekozen is. In een breed inleidend artikel schrijft Tjalling Vonk: 'Wij willen in het licht van "Spiritualiteiten Mystiek" de mogelijkheid en uitdaging van geloof in Europa bespreken tegen de achtergrond van een cultuur, die niet alleen in een impasse is geraakt maar ook en vooral op zoek is naar nieuwe of hernieuwde oriëntatiekaders' (9).

Daarmee krijgt het thema een breed cultureel karakter. Daar zit veel aantrekkelijks in. Ook in je denken en geloven ben je een kind van je tijd en van je cultuur. Daarom is het zaak om die culturele horizon scherp waar te nemen en de doorwerking ervan te peilen. De bundel voert die peiling uit op drie punten: wetenschap, religie en kunst. Dat zijn tegelijk de onderwerpen van de lezingen. Zo moet inderdaad een reëel beeld ontstaan dat de belangrijkste facetten van de hernieuwde aandacht voor spiritualiteit in kaart brengt. De verschillende voorbereidende artikelen dragen daar al veel materiaal voor aan. Daarin komen overigens heel wat (soms elkaar uitsluitende) mogelijkheden aan bod. Hoe kan het ook anders? Dat maakt de discussie straks alleen maar spannend.

Spiegel

De probleemstelling en de aanpak van het congres thema zijn dus in feite bedoeld om ons een spiegel voor te houden. Wij zijn in een permanente ontmoeting met de cultuur betrokken. De vraag is hoe we daar mee omgaan. Ik proef op dat punt iets opvallends in de bundel. Zoals gezegd, de voorbereidende artikelen, van de hand van verschillende studenten, dragen zeer divers materiaal aan, dat lang niet één kant uitwijst. Nu zal dat ongetwijfeld samenhangen met de plaats en positie van een student. In je studie word je uitgedaagd om na te denken over de wereld en je eigen plaats daarin. Dat maakt dat je als student vaak een vragensteller wordt. Dat is een belangrijke manier om verder te komen. Van zulke vragen staan de artikelen vol.

Maar daaronder voel ik toch nog iets anders. Er zit ook een zekere verlegenheid. Ik wil die illustreren aan de hand van een paar willekeurige citaten uit de bundel:

- 'De verhalen van kerk en religie lijken uit elkaar te gaan' (16).
- 'De wetenschap heeft geen boodschap aan een in de taal van de bijbel gegeven bijdrage! Paulus kon zijn boodschap kwijt aan de elite van Athene, maar wordt de wetenschappelijke elite door ons nog bereikt?' (40)
- 'Soms kun je het gevoel hebben dat onze geloofservaring iets mist. Vooral als je iemand ontmoet die zich heeft aangesloten bij een of andere vorm van oosterse religie of New Age-groepering' (51).

Dit zijn duidelijk signalen van onzekerheid over eigen spiritualiteit. Maar die onzekerheid is meer dan een persoonlijk gemis van sommige auteurs. Ze gaat naar mijn mening terug op een veel breder gemis, dat samenhangt met onze kerkelijke cultuur. Binnen de vrijgemaakte traditie is er m.i. juist op het punt van de spiritualiteit soms sprake van blinde vlekken. Ik denk, dat er in dat opzicht voor heel wat congresgangers wel herkenningpunten zitten in het korte, maar openhartige, curriculum vitae van dr. K.E. Bras (43). Maar dat terzijde.

Door die verlegenheid met eigen spiritualiteit wint dit thema natuurlijk alleen maar aan belang. Alleen is het wel zaak daarbij bepaalde voorvragen te overdenken. Als je in een spiegel kijkt, moet je wel weten wie je zelf bent. Anders begrijp je niet wat je ziet. Je hebt geen criterium om het beeld, dat je te zien krijgt, goed te verwerken. Concreet betekent dat voor het congres thema, dat de con-

frontatie met vormen van spiritualiteit in onze cultuur, vraagt om permanent terugkoppelen naar het wezen van gereformeerde spiritualiteit. Ik veronderstel, dat eenstemmigheid daarover niet direct voor de hand ligt. Veel hangt daarom af van de sprekers.

Spiritualiteit en identiteit

De keuze van sprekers is zeer gelukkig uitgevallen. Prof. dr. G. Glas zal het onderwerp wetenschap inleiden, dr. K.E. Bras de religie en M. de Klijn de kunst. Alle drie zijn zeer deskundig op hun terrein. Alle drie geven in een heel korte introductie ook aan, dat ze vanuit een christelijke optiek de confrontatie willen aangaan.

In het voorproefje dat Glas geeft op zijn lezing, komt deze intrigerende passage voor: 'De reformatische wijsbegeerte is nog nauwelijks begonnen met het verwerken van de ervaring van leegte (techniek en massaconsumptie). Die ervaring heeft iets genuëns: ook wij hebben ons soms te "vol" laten worden, door onze woorden (denkstelsels) en werken (activisme). Als de "crisis" in de huidige wetenschappen techniek ons iets leren kan, dan is het dat reformatie van het denken niet langs de weg van de (denk-)constructie vinden is. Ook niet in de weg van de Oosterse Renaissance, maar in de weg van het vervuld worden door de Geest, die zich op veelvuldige wijze manifesteert' (24). Glas zal wel niet bedoelen, dat denken en vervuld worden door de Geest een tegenstelling is. Maar hij roept zo wel de vraag op naar de verhouding tussen die twee.

Want achter deze passage zit al een vastgestelde diagnose: onze denkstelsels belemmeren kennelijk toch op een bepaalde manier een gezonde spiritualiteit. Persoonlijk kan ik me wel vinden in zo'n diagnose, alleen zou ik formuleren: denkstelsels *kunnen* een gezonde spiritualiteit belemmeren. Het hangt nl. af van de onderlinge verhouding van die twee.

Dat valt te verduidelijken aan het voorbeeld van onze kerkelijke cultuur. In de gereformeerde traditie is veel nagedacht over Gods openbaring en de samenhangen binnen de bijbel. Het 'denkstelsel' dat zo ontstond noemen we dogmatiek. Binnen de gereformeerde traditie is die dogmatiek sterk dominerend geworden. Mijns inziens soms zo dominerend, dat de spiritualiteit er wat door kon verschrompelen. De dogmatische zuiverheid overschaduwde wel eens de spirituele beleving. Er is duidelijk een tegenbeweging te signaleren. Er is een grote honger naar spiritualiteit (het congressthema bewijst het). Maar daarbij is de verleiding groot, de dogmatiek dan maar even tussen haakjes te zetten. Maar scheefgroei is nooit te corrigeren met scheefgroei. De dogmatiek moet niet overboord. Daarmee zouden we als gereformeerden onze inhoudelijke identiteit prijsgeven. Ik denk, dat het functioneren van de dogmatiek in onze kerken een nadere spirituele *inkadering* nodig heeft.

Kortom: We zullen altijd helderheid moeten scheppen over de onderlinge verhouding tussen denken en spiritualiteit. Ik heb de indruk, dat daarmee in feite de grond-

vraag voor het congres op tafel ligt. *Beide* hebben nl. te maken met je identiteit. Denken (dogmatiek) is *inhoudelijk* wezenlijk voor wie je bent. Spiritualiteit is het *expressief-relationale* aspect daarvan. Glas heeft met de geciteerde passage een kernvraag aangesneden.

Uiteraard komt die vraag opnieuw terug bij Bras. Als weinig anderen is hij theologisch (en ook praktisch) thuis op het gebied van mystiek en spiritualiteit. Christelijke spiritualiteit omschrijft hij als 'leven met God door Jezus Christus in de kracht van de Geest' (44). Daarbij verbindt hij liefdevolle inkeer tot God met liefdevolle toegeren tot de medemens en heel de schepping. Vanuit zijn 'curriculum vitae' dringt zich de vraag op, of deze spiritualiteit ook inhoudelijk reliëf krijgt of juist meer praktisch is ingevuld.

Misschien intrigeert de gestelde vraag nog wel het meest bij M. de Klijn. Hij lijkt in zijn korte introductie mystiek in de kunst vooral van betekenis te achten als 'aanvulling op een door eenzijdige rationalisme verarmd menszijn' (57). De typering 'aanvulling' is wel denkbaar als het gaat over moderne kunst. Maar niet als het gaat over spiritualiteit. Laat staan als het gaat over christelijk geloof. De vraag naar de verhouding tussen christelijk geloof, spiritualiteit en moderne kunst wordt daarmee wel heel spannend. Of is de vorm hier te abstraheren van de inhoud? In het inleidend artikel van H.J. Messelink, worden enkele daarmee samenhangende problemen helder besproken. De Klijn geeft aan, dat hij voor zichzelf een oplossing gevonden heeft!

Kortom: de keuze van de sprekers en de plannen waarmee zij naar het congres komen, beloven veel.

Definitie

Hierboven gaf ik al aan, dat de discussie rond dit onderwerp spannende vragen kan oproepen. Uiteraard heeft dat te maken met een gemis in eigen traditie aan de ene kant. Maar die spanning wordt aan de andere kant ook veroorzaakt, doordat het thema sterk in een cultureel kader geplaatst wordt. De vraag is nl. wat voor spiritualiteit we daar tegenkomen. Die vraag klemmt des te meer, als ook religie gepresenteerd wordt als aspect van die cultuur. Is christelijke spiritualiteit dan een bijzondere variant van een meer algemene religieuze soort?

Ik probeer hier dus de vraag naar de definitie te stellen. Bij het lezen van de bundel, had ik soms de neiging om in een verklarend woordenlijstje achterin op te zoeken, wat nu ook al weer de betekenis was van het woord 'spiritualiteit'. Want menig auteur heeft er zo z'n eigen voorstelling bij. Dat is des te belangrijker, omdat het woord vaak vrij uitwisselbaar is met de benaming 'mystiek'. Nu hebben we als gereformeerden meestal een beetje wantrouwen gehad tegen dat woord. Het komt namelijk van een werkwoord dat betekent: de ogen sluiten, om nl. door verinnerlijking één te worden met God. En als gereformeerden houden we juist graag de ogen open, omdat we daarmee de bijbel kunnen lezen. Dat is altijd een wezenstrek van gereformeerde spiritualiteit geweest. *Dáár* laat

Hij zich vinden. Daarom zoeken we Hem vooral daar. Voor een goed begrip zal het in de discussie dus wel wenselijk zijn, dat de begrippen goed gedefinieerd worden.

Werk aan de winkel

Intussen is wel duidelijk geworden, dat de studenten met het congressthema een boeiend thema aan de orde hebben gesteld, waar we niet gauw over uitgedacht zullen zijn. Ik meen hierboven ook aangewezen te hebben, dat we ook als kerken belang hebben bij een goede behandeling van dit onderwerp. Met spiritualiteit bedoel ik dan: doorleefde kennis van God vanuit persoonlijke omgang met Hem.

Mijns inziens hebben we als vrijgemaakte kerken last van verschaalde spiritualiteit. Aan de ene kant maakt dat ons kwetsbaar voor verwereldlijking. Aan de andere kant kan die verschralling een tegenbeweging oproepen, die zich zo eenzijdig op een vernieuwde spiritualiteit richt, dat van de weeromstuit confessionele overtuigingen van minder belang worden geacht, of zelfs als een belemmering gezien worden.

Er is dus werk aan de winkel. Volgende week op het paascongres in Doorn. En verder dagelijks in ons persoonlijk en kerkelijk leven. God zegene dat werk met de gave van zijn Geest.

C.J. de Ruijter

In dit artikel is besproken:

Spiritualiteit en mystiek, Paascongresbundel 1994. Samengesteld door de Vereniging van Gereformeerde Studenten in Twente.

INGEZONDEN

Oproep in verband met uitgave collegedictaten prof. dr. K. Schilder

In 1992 is opgericht de *Prof. Dr K. Schilder Stichting*, die zich ten doel stelt de volledige werken van prof. dr. K. Schilder (1890-1952) uit te geven. Binnen dat kader wordt ook een publikatie voorbereid van de collegedictaten, die hij van 1934 tot 1952 in Kampen heeft gegeven.

Een respectabel deel van deze dictaten is in de loop der jaren reeds door studenten (buiten verantwoordelijkheid van Schilder) uitgegeven. Maar afgezien van het feit dat van vele colleges niet zulke verslagen zijn gemaakt, blijven ook bij de uitgegeven dictaten regelmatig vragen open en passages moeilijk te begrijpen.

Omdat de uitgave, zoals die nu wordt voorbereid, bedoelt een zo getrouw mogelijk beeld te geven van wat Schilder op zijn colleges naar voren heeft gebracht, bestaat er behoefte aan gegevens over colleges, waarvan geen verslag is uitgegeven of over zaken die niet in de uitgegeven dictaten zijn opgenomen.

Het kan daarbij, bijvoorbeeld, gaan om (eigen of geërfde) persoonlijke *aantekeningen* van colleges van Schilder, correcties of aanvullingen die vanuit eigen kennis op de uitgegeven dictaten zijn aangebracht, of meer gedetailleerde data van de verschillende colleges.

Het zou ook kunnen, dat er mensen zijn die beschikken over *aantekeningen van Schilder zelf*. Van de aantekeningen waarmee hij zijn colleges voorbereidde, is immers maar een klein gedeelte in het Schilder-archief aanwezig. Omdat Schilder, vooral in de latere jaren, op college intensief van zijn eigen bibliotheek gebruik heeft gemaakt, kunnen tenslotte ook van belang zijn de aantekeningen die Schilder zelf in zijn eigen *boeken* heeft gemaakt (onderstrepingen, 'indexen' op schutbladen, etc.). Een groot gedeelte van zijn bibliotheek is echter in de handel gebracht en her en der verspreid geraakt.

Wanneer u over dit soort gegevens beschikt, wordt u vriendelijk verzocht hierover (liefst schriftelijk) contact op te nemen met ondergetekende, bewerker van de uitgave.

W. van der Schee
Keizer Ottolaan 34
3632 BW Loenen a/d Vecht
w 02943-2706

PASTORAAL

Org
ET LABORG
CONFIDENTER

J.A. Knepper sr.

Een geestelijke huis van levende stenen

Gemeenteopbouw in de praktijk rond het jaar 2000

Hoe functioneert de kerk als organisatie? Wat gaat er mis en hoe kunnen we dat voorkomen? Dit boek helpt elk gemeentelid zijn/haar steentje bij te dragen aan het geestelijk huis waarin wij mogen wonen

152 pag paperback f 16 75

Verkrijgbaar in de boekhandel

Oosterbaan & Cointre b.v.

Postbus 4460 AA GOES

tel. 01100 - 15591

BIOGRAFIE PROF. G. WISSE (1873-1957)

Wisse was één van de laatste kansel-redenaars, zoals kerkelijk Nederland ze in de 19e eeuw kende. Hij staat dan in de rij van J.H. van der Palm, J.J. van Oosterzee, A. Kuyper. De mannen die hun gehoor uren konden boeien en voor wie men uren tevoren het gebouw zocht om een plaats te bemachtigen. Hij was retor als kansel- en als tijd-redenaar. In de jaren van zijn Apeldoorns professoraat (1928-1936) ging zijn aandacht vooral naar de predik-kunde (homiletiek) uit, maar onafscheidelijk verbonden met de apologetiek, de 'verdediging' van het christelijk geloof met wetenschappelijke middelen. Maar misschien is Wisse nog wel bekender geworden doordat hij leiding wilde geven aan, **en** spreken wilde vanuit de omgang met God. Oudere gemeenteleden in Kampen hebben me wel verteld, hoe ze, kinderen nog, werden toegesproken door ds. Wisse, toen gereformeerd predikant. Hij stelde de grote levensvragen vriendelijk, maar beslist aan de orde bij de jonge, onbezorgde jeugd: 'Heb jij de Here Jezus lief?'

Wisse kreeg nu een biograaf in de Nederlands hervormde predikant Joh. de Rijke, die 'het publieke optreden' wil belichten: 'Wisse als prediker, als verdediger van het christelijk geloof en als kanselredenaar'. Vandaar de titel van het boek: *Gerard Wisse, een profetisch prediker* (13). In die opzet is de schrijver behoorlijk geslaagd. Hij schetst in hoofdstuk I Wisse's weg naar de kansel via de studie aan de Theologische School te Kampen, en de invloed van zijn hoogleraar H. Bavinck **en** van A. Kuyper. Ze worden op p. 25 allebei getekend als vertegenwoordigers van het zogenaamde 'neo-calvinisme', maar een paar bladzijden verder, 26v. is Kuyper 'de eigenlijke vertegenwoordiger' ervan geworden en staat Bavinck voor 'de meer oecumenisch-gereformeerderichting'. Hoofdstuk II geeft een overzicht van Wisse als predikant in de Gereformeerde Kerken. In Leiden ontmoet hij de hegeliaanse wijsgeer Bolland (46), die hem sterk zal **beïnvloeden** (vgl. ook 289 e.v.). Hoewel Bolland scherp afwijzend tegenover het christelijk geloof stond, was Wisse voor de Hollandse 'profeet van Hegel' toch een geval apart: twee retoren hadden affiniteit.

Het verhaal gaat, dat Wisse zich aandiende bij Bolland met het verzoek zijn colleges te mogen volgen. Dat moet u niet doen, zei Bolland, u zou uw geloof kwijtraken! Maar Wisse repliceerde: 'professor, als ik het kwijt raak, is het niet echt en is het echt, dan raak ik het niet kwijt'. Die dialectische gevatheid was wel naar de smaak van Bolland, al is het de vraag of dit geloofs-optimisme niet wat 'neo-calvinistisch' aandoet!

Er komt een breuk met de Gereformeerde Kerken (Wisse

heeft wel sterke invloeden van Kuyper ondergaan, maar wijst 'de veronderstelde wedergeboorte' en de daarmee samenhangende spiritualiteit af). Als predikant in de Christelijke Gereformeerde Kerk (1920-1946) en **tegelijk** als lector en als hoogleraar te Apeldoorn, wordt hij in hoofdstuk III getekend, terwijl hoofdstuk IV de (lange) levensavond weergeeft (1946-1957), waarin nog veel activiteit als (tijd-)redenaars publicist, b.v. over de watersnood-ramp van 1953 en over de Russische kunstmaan op 7 november 1957 in de Koninginnekerk te Rotterdam voor een gehoor van 2000 mensen! Wisse kon zelf dan komen op te merken: 'waar Wisse is, is volk!'

Prof. J.J. van der Schuit noemde Wisse na diens overlijden: 'een rijk ambassadeur van het hemelhof' (203). Een typering gedrenkt in de taal van Wisse! Maar niet onjuist en dat temeer niet, omdat Van der Schuit óók oog blijkt te hebben voor de klein-menselijke kanten van deze apologet, zoals ook zijn biograaf De Rijke, die spreekt over 'een zekere ijdelheid', die Wisse niet vreemd was, alsook een sterke impulsiviteit en 'een zwak voor het "slijk der aarde"' (202).

In ds. De Rijke heeft Wisse een waardig levensbeschrijving gevonden. Op p. 62 zal in plaats van (herhaaldelijk) Nietzsche Nietzsche moeten worden gelezen, terwijl de weergave van de 'Uebermensch' ('het hoogste exemplaar in de biologischeevolutie') er naast is. Maar in het geheel is dat een kleine oneffenheid.

Wisse is in zijn retoriek niet meer van onze tijd. In zijn populisme irriteert hij mij regelmatig. Zijn apologetiek, waarin hij door z'n biograaf terecht naast z'n tijdgenoot A.H. de Hartog wordt geplaatst (252) is meer breed dan diep. Ja, er zijn genoeg vragen te stellen -, maar wie wist als Wisse het oor van de duizenden te vinden voor wat hij als zaligmakende waarheid had leren kennen?

J. Kamphuis

N.a.v. Joh. de Rijke, *Gerard Wisse. Een profetisch prediker*. Uitg. RDU b.v., Boskoop, omvang 316 blz. (M-formaat). Prijs f 49,95.

met Q voor het goede boek

Assendorperstraat 73
8012 DG Zwolle
Tel 038-219802 b.g.g. 21.0090 Voor al uw (studie)boeken

boekhandel goedhart

JUDA'S HALLEL

Gods lof in de gemeente

'Waarom zouden onze dichters, die ons al zo vaak geholpen hebben, niet opstaan en nieuwe liederen dichten, een nieuwe volkszang van de christelijke gemeente...'

(p. 73)

Aanleiding, opzet, toonzetting

In zijn inleiding laat J. Kamphuis zien hoe hij 'bevindelijk-kerwijs' tot zijn studie gekomen is: 'Toen wist ik zeker dat ik zou proberen een boek te schrijven over "de lof van God in de gemeente". Wanneer dat "Toen" was? Zondagavond na de maaltijd, toen de hele kring al een vers om samen te zingen had opgegeven en de jongste van tien "het geheim van het feest vastlegde" met de woorden "Nog een rondje?"'

Typerend voor het boek, deze persoonlijke noot? Dat nu ook weer niet: het is – alle bescheiden opmerkingen ten spijt – een behoorlijk degelijke studie geworden. Maar misstaan doet zo'n begin zeker niet! Het zet de toon. Het toont, aan dat de schrijver metterdaad blij is dit boek te mogen schrijven (p. 11 en foto op achterzijde).

Opzet is vooral de Geest te beluisteren door de Schrift nauwkeurig te lezen. Dat gebeurt in alle hoofdstukken dan ook uitbundig. 'Als vanouds', voor wie meer van hem las. Opvallend is, dat de emeritus zijn 'verleden' niet is vergeten maar in zijn denkpatroon een vruchtbare plek heeft gegeven. Zo komen her en der kerkhistorische en dogmatische noties naar voren, is hij tegelijk exegeet en pastor, en dat alles in een toonzetting, die soms wat filosofisch, maar vrijwel voortdurend poëtisch getint is. Wie een puur-zakelijke uiteenzetting wenst moet maar niet aan dit boek beginnen. **Marsman, Gezelle, Da Costa, Den Besten, Bouwers**, je komt ze zomaar tegen. Naast Calvijn, Bavinck, Ouweken. En Nietzsche natuurlijk.

Inhoud

Begonnen bij de wortels van het loflied (bij Juda's naamgeving, *hst.* 2), gaat *hst.* 3 uitgebreid in op het feit, dat de lof tot God 'de enige zin van het leven' genoemd moet worden en het loflied zo oud is als de schepping zelf. De teloorgang van de lof bij de mens die zich op de weg van de autonomie begeeft is een bekende geschiedenis, maar de auteur beschrijft het in zijn gekozen kader op geheel eigen wijze (*hst.* 4). Hij memoreert de 'overstemming door de schreeuw van het lijden' (p. 67) en noteert: 'Pas

als God Zelf een keer brengt op onze doodsweg zal de lof opnieuw geboren worden' (p. 71). Dat beschrijft hij in *hst.* 5, waarbij verscheidene liederen glans krijgen: Psalm 30, Maria's Magnificat en Zacharias' Benedictus bijvoorbeeld. In het lange *hst.* 6 (p. 111-180), werkt hij verder uit hoe een verloren mens opnieuw tot het hallel geboren kan worden: de Levende God in het Centrum! Veel aandacht voor de doxologie (m.n. in het N.T.) en de lofzangen van Israël (kerntekst: Psalm 22 : 4).

Hierbij komt hij ertoe een lans te breken voor het berijmen van geëigende Schriftgedeelten, of het voorzien van melodieën van onberijmde (p. 173). Zie ook het citaat boven dit artikel! Een *cri de coeur*, die tenminste één generaal deputaatschap een hart onder de riem zal steken. Daarbij hopelijk ook de (inmiddels gefrustreerde?) dichters van christelijk Nederland. En begrijp ik hem goed, dan zal hij van de partij zijn wanneer de gemeente waartoe hij behoort zich – zolang dat nog wordt toegestaan in dit land – niet laat opsluiten in eigen kerkgebouw, maar de straat opgaat, haar woord voor de wereld uitzingend (p. 171 e.v.).

In het vervolg verdedigt hij impliciet de stelling dat het helemaal niet reformatorisch gedacht is bij het woord 'eredienst' eerst en vooral aan 'de preek' te denken: 'hoe fijn was het Gods lof te zingen!', en was daar ook niet de dienst der gebeden, met lofzegging en aanbidding? (p. 176). Het heeft er veel van dat Kamphuis zich aan Trimps zijde schaart, wanneer het gaat om de wettige plaats van een (kinder)koor in de samenkomsten van de gemeente (p. 177, 186), maar helemaal duidelijk wordt dit niet uitgewerkt. Net zo min als de begeleiding van het gemeentelijk lofoffer (p. 178): na een citaat uit Psalm 150, aangaande het schallend koper en de rinkelende cimbaal, die bij God niet veracht maar geëerd zijn, gaat het in het vervolg alleen nog maar over het orgel dat principieel geen sluitpost kan zijn bij zaken van kerkbouw.

In *hst.* 7 zien we waar Kamphuis aan werkt: het markeren van de plaats van Christus' gemeente in de wereld waarin ze gesteld is: als getuige van het heil. Dat is de zin van het verlorene leven (p. 191). 'Het volk dat Ik Mij geformeerd heb, zal mijn lof verkondigen!' (Jes. 43 : 21, p. 200). Hoe deze lof vorm te geven in de praktijk van hier en nu, blijft helaas wat in het abstracte. Meer praktische handreiking had het boek nog kunnen verrijken. Maar dat neemt niet weg, dat ik het met belangstelling en instemming heb gelezen en u kan aanraden dat ook te gaan doen. Echt eenvoudig is dat niet. Het kost tijd en concentratie. En in dat verband is het wat optimistisch van prof. Kamphuis zijn boek aan de zingende jeugd van de kerk op te dragen (p. 7). Laat die maar fijn zingen, bijvoorbeeld uit de *E&R-bundel* die de auteur zo'n warm hart toedraagt ('die mooie bundel –, het bewijs dat het loflied zijn plaats heeft gehouden – God zij geprezen!', p. 8).

J. Hagg

N.a.v. J. Kamphuis, *Juda's hallel – Gods lof in de gemeente*, Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre, Goes 1993, prijs f 26,75, geb. 206 p.

OVER DE EUROPEANISERING VAN NEDERLAND

Op een Europa-themadag van 'De Driestar' te Gouda (eind 1992) is een groot aantal lezingen gehouden, door personen uit de **kring** van het **Reformatorisch Dagblad** en de RPF, en het **GPV-Kamerlid** E. van Middelkoop. De meeste lezingen (niet echter die van Van Middelkoop) zijn gebundeld in een uitgave getiteld: **Europa, Nederland en onze identiteit** (De Groot Goudriaan, Kampen 1993, 120 blz., f 19,50).

We zijn niet dol op informatieve bundels met veel auteurs over delen van eenzelfde onderwerp. Als fysisch chemicus waren we dat ook nooit. Een fysische chemie-boek waarin prof. A schrijft over elektrochemie, B over radiochemie, en C over colloidchemie, mist als leerboek aan kracht. Want A, B en C benaderen de zaken vanuit hun eigen specialisme, en bekommeren zich dan vaak weinig om de gevolgen van hun benadering voor de andere gebieden. Die moet de lezer maar uitzoeken. Eenzelfde auteur (of groep van auteurs) voor het **gehele** onderwerp is daarom beter.

Zo ook bij dit boekje. Hier schrijven elf deskundigen elk iets over Europa. We noemen van hen B. **Belder**, die lezenswaardig schrijft over Joegoslavië, W.C. van Kempen geeft een onkritische schets van de historie van de EG, met anecdotes erbij. H.J.J. van As beziet Nederland en Europa vanuit het artistieke leven. Ir. J. van der Graaf pleit voor een Marshall-plan voor christelijk onderwijs in Oost-Europa. Ds. H.J. Hegger waarschuwt tegen de macht van de paus. Mr. H.P. **Medema** wijst op het materialistische karakter van de EG en overweegt of het einde van de wereld nabij is. Ds. C. Blenk wijst op de Britse christen-Europarlementariër Sir Fred. Catherwood, die vertrouwt op de kracht van het Evangelie in een Europa 'zonder grenzen'; zie de nieuwe godsdienstvrijheid in Spanje en Griekenland. Niettemin kan Blenk zich vinden in de Europese terughoudendheid van de kleine christelijke partijen, maar hij zegt niet waarom.

De meest leerzame bijdragen zijn van mr. A. Rouvoet en J. Pleijsier, RPF-medewerker van het Eur. Parl.-lid ir. J. van der Waal. Rouvoet schrijft terecht dat bescherming van eigen cultuur en tradities niet als nationalisme (modern heidendom) mag worden verworpen. Pleijsier geeft een overzicht van de werking van de EG-(thans Europese Unie-)instellingen, en laat zien wat Van der Waal in zijn eentje nog kan klaarmaken in een EP met 518 leden. Pleijsier zegt dat de fractie tegen een Europese federatie is, omdat de EU vrijwel geheel materialistisch is gericht

en omdat de historische diversiteit zo niet kan worden overbrugd. Met deze argumentering stemmen we in. Minder juist lijkt ons de opmerking, dat we redelijk positief staan tegenover de bestaande EG-structuur. Al vóór 'Maastricht' was de opzet van de EG federalistisch gericht en onvoldoende **intergouvernementeel**. De supranationale inrichting van het EP (zonder Lidstaat-gewijs stemmende delegaties) is principieel onjuist. Gevolg hiervan is, dat de supranationale Commissie meer dan de intergouvernementele Raad van ministers (enige) verantwoording is verschuldigd aan het EP. Overigens begrijpen we dat harde aandrang vanuit Nederland tot wijziging in intergouvernementele richting alleen mogelijk is als er hier gelijktijdig een geestelijk-zedelijk reveil merkbaar zou zijn.

A.J. Verbrugh

Ds H Veldman

Licht en schaduw in de Lage Landen

Een ieder in zijn eigen taal!

Dat is het sprankelende dat ook de kerkgeschiedenis van de Lage Landen doet leven. We horen van Liudger tot Gomar - de tijd van Dordt. Erasmus en de reformatoren, Dopers en gereformeerden komen voor het voetlicht. Tenslotte: ~~He~~ kwam het monumentale werk: 'de Statenvertaling' tot stand?

geb., geill., 240 pag., f 26,50
Verkrijgbaar in de boekhandel.

Oostbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25, 4460 AA GOES
tel. 01100 - 15591

LEVEND WATER

In het 4e en 7e hoofdstuk van het evangelie van Johannes komt de term 'Levend water' voor. 'Levend water' is, in de tijd van de Bijbel, water uit een levende bron. Je had bronnen met stilstaand water, het gewone grondwater, en putten waar het water steeds ververst werd door een onderaardse rivier.

Levend water is fris en helder, het kan niet op.

Als de Here Jezus deze term gebruikt bij de **Jakobsbron**, in gesprek met de Samaritaanse vrouw (Joh. 4), bedoelt Hij met Levend water het Woord van God. Water waarvan je in eeuwigheid geen dorst meer zult hebben.

Uitgeverij De Vuurbaak heeft het aangedurfd een methode voor Bijbelse geschiedenis op de markt te brengen. Die methode, waarvan een eerste deel gereed is, heeft de mooie naam **Levend Water** meegekregen.

Levend Water bestaat uit een handleiding en een **leerlingenboek**. Levend water is ook in dit opzicht fris en helder. De eerste handleiding bestaat uit een algemeen deel, waarin de verantwoording van de schrijvers, een **jaarplanning** van groep 3 en een Handleiding voor groep 3. Het geheel ziet er zeer verzorgd uit. De schrijvers noemen hun methode, bestemd voor de bijbelgetrouwe scholen. De opzet voor groep 3 ziet er heel systematisch uit.

Veel scholen zullen hierin een prima houvast kunnen vinden voor een goede opzet van het **bijbelonderwijs** door de hele school. De uitgangspunten en doelstellingen zijn breed uiteengezet in het Algemene deel. Tevens is er aandacht voor de taakverdeling ten aanzien van het Bijbels onderwijs, tussen thuis, kerk en school.

Het geheel mondt uit in een zeer overzichtelijke handleiding voor groep 3. Er is ook rekening gehouden met de onder onze scholen veel voorkomende **combinatiegroepen**.

Per hoofdstuk werden de doelstellingen gegeven en de lessen summier uitgewerkt.

Schoolbestuurders, ouders, onderwijsgegenden: deze methode is beslist aan te bevelen. Al zou je de methode niet precies gaan invoeren, de handleiding biedt wel heel veel hulp voor een systematische opzet van het bijbels onderwijs door de hele school.

Toch wil ik, mede in verband met de te verschijnen delen, een aantal (opbouwend bedoelde) **kritische** vragen stellen.

a. Is het keurslijf waarin de lessen geperst zijn, vaak niet veel te nauw? Het laat zo weinig initiatief aan de lesgever. We 'moeten' bijvoorbeeld aan de hand van Poortvliet de ark van Noach bespreken.

Er zijn toch nog veel meer mogelijkheden? Zou het niet sterker zijn **een aantal** suggesties per les aan te reiken?

De manier van aanreiken kan m.i. ook sterker. Een aantal keren komen de aanwijzingen nu erg 'betweterig' over.

b. Is er, als je deze methode goed volgt, niet veel te weinig gelegenheid om gewoon te vertellen? Zeker in de groepen 1 t/m 6 moet elke bijbelles in principe vertellessen zijn. De vertellingen blijven namelijk het beste 'hangen'. Is met name voor groep 3 het gemiddelde aantal, van nog geen 3 bijbelvertellingen per week, voldoende?

En een goede vertelling, wat is dat eigenlijk? Hoe bereid je die goed voor? Daar zou de methode nog meer handreikingen kunnen doen.

c. Zijn de tekeningen in het leerlingenboek **niet** erg onder de maat? Dat maakt het boekje onaantrekkelijk. En... moet dat echt, een verwerkingsboekje voor groep 3?

d. Kan het zijn dat ik in het Algemeen gedeelte iets essentieels mis? Te weinig wordt naar mijn gevoel benadrukt dat we **mogen** leven uit dankbaarheid. En het is niet alleen dat ik de term 'dankbaarheid' er in het geheel niet gevonden heb, terwijl de zaak wel aandacht kreeg. Nee, te snel komt men steeds weer met wat de kinderen 'willen moeten'. Bijvoorbeeld bij de doelstellingen. Het gaat me echt niet alleen om een woordje.

Dankbaarheid is toch de sfeer die onze scholen moet stempelen! Zeker vanuit deze lessen.

e. Gaan we in deze methode 'de bocht om'? Het viel me bij het lezen op dat drama bij deze lessen (het naspelen van Bijbelverhalen) niet langer taboe zou moeten zijn op onze gereformeerde scholen. Op welke gronden wordt eigenlijk afscheid genomen van de praktijk, waarin o.m. de stellingen uit dr. Z. Rittersma's proefschrift toegepast werden? Een verwijzing in twee zinnen naar 'Dourna 1992' is dan wel erg kort door de bocht. Ik geloof niet in nagespeelde bijbelverhalen!

f. Is **Levend Water** wel **voldoende** uitgetest in de praktijk? Een methode uitgeven is een heel waagstuk. Zeker voor zo'n relatief kleine doelgroep. Je wilt als uitgever toch geen 'zeperd' krijgen? En zeker in combinatie met levend water kun je dan een hoop luchtballonnen krijgen... of een schuimkraag!

Ik kan me niet aan de indruk onttrekken, dat het verwachte niveau van een groep 3-leerling te hoog gesteld is.

Voor zo'n kleine doelgroep kom je niet snel, misschien zelfs wel nooit, met een tweede, totaal herziene uitgave. Dus loop je nu de kans, een methode bij de scholen binnen te brengen die ze op school weer moeten bijstellen, omdat het niveau niet goed afgestemd is. Dat zou jammer zijn.

Misschien kunnen deze vragen bij de uitgave van volgende delen meegewogen worden.

Ik wens voor de uitgever en de schrijvers, dat **Levend Water** een bron voor het Bijbels onderwijs wordt op menige school.

Jetze J.D. Baas

N.a.v. **Levend Water, Bijbelonderwijs voor de basisschool**, Andnes Nicolai e.a., Uitgeverij De Vuurbaak, Handleiding groep 3 en leerlingenboekje groep 3.

Onder de titel *Samen op Weg – gezegd en geschreven* heeft het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond een (tweede) knipselboek uitgegeven over de nieuwe kerkorde voor de Verenigde Protestantse Kerk in Nederland. Men vindt daarin een bonte verzameling van gekopieerde commentaren op en publikaties over de SoW-kerkorde uit allerlei dagbladen en periodieken, uit het tijdvak 1 maart tot 31 december 1993. Het is een bijna luxe uitgave geworden. Eigen paginering ontbreekt in dit boek. Te bestellen bij Maassluise Drukkerij, Postbus 18, 3140 AA Maassluis. Prijs: f 25,00.

Een andere recente uitgave van de Gereformeerde Bond over dezelfde materie is het boekje *Ondeugdelijke basis voor een Verenigde Protestantse Kerk in Nederland* (57 blzz.). Het is bedoeld als een handreiking voor de meningsvorming bij de voortgang van het SoW-proces. De kerkorde wordt artikel voor artikel kritisch besproken. Slotconclusie van het hoofdbestuur van de Bond: dit is een ondeugdelijke basis voor vereniging. Men doet de oproep aan kerkeraden om tegen een VPKN, die op deze kerkorde wordt gebaseerd, *nee* te zeggen. Besteladres is hetzelfde als bij het knipselboek. Prijs: f 6,50 (incl. porto).

Blokken in Ommen. In de Gereformeerde Kerk van Ommen hebben de mannenverenigingen een interessante vorm van samenwerking ontwikkeld. Ze zetten in onderling overleg elk op hun rooster jaarlijks minimaal twee 'blokken'. Zo'n blok is een module van enkele avonden over een bepaald onderwerp, waar ook anderen dan de leden van de vereniging welkom zijn.

Ds. S. de Jong te Franeker heeft op verzoek van de Ommenaren twee schetsen voor bijbelstudie over doop en avondmaal geschreven. Ze zijn gekoppeld aan het boek van prof. dr. C. Trimp, *Woord, water en wijn* uit 1985. Behalve een beknopte en populaire samenvatting van wat Trimp geschreven heeft, bevat elke schets een aantal vragen voor de bespreking en een verwijzing naar andere literatuur.

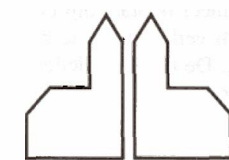
De schetsen zijn in een eigen editie van de Ommer verenigingen onder de titel *Water en wijn* ook voor mensen buiten Ommen te koop. Prijs: f 2,50, excl. porto. Telefonisch te bestellen bij kosten Van der Veen, tel. 05291-52165.

Vroomheid en opwekking in de zeventiende en achttiende eeuw is het thema van een boekje met teksten uit de wereld van puritanisme, piëtisme en methodisme. Twee Leidse kerkhistorici (prof. dr. J. van den Berg en prof. dr. E.G.E. van der Wall), verzorgden de selectie en de vertaling. In 112 bladzijden vindt men hier een aantal karakteristieke passages (nooit langer dan enkele pagina's) van

figuren als Richard Baxter, Ph.J. Spener, graaf Von Zinzendorf, John Wesley, Van Lodenstein, Smytegelt en Schortinghuis.

De populair geschreven inleidingen over elke auteur maken, samen met de gekozen citaten, dit boek tot een vlotte introductie in een belangrijk en boeiend stuk kerkgeschiedenis. Een uitgave van Meinema Zoetermeer, in de serie *Sleutelteksten in godsdienst en theologie*. Prijs: f 23,50.

M. te Velde

REEDS 140 JAAR

donatus

VERZEKERT
VERTROUWD

DONATUS,

- is bij uitstek specialist in het verzekeren van kerkelijke eigendommen
- verricht gratis inspecties en taxaties door eigen, speciaal opgeleide bouwkundig experts
- is een non-profit maatschappij. De winst wordt aan de ledenverzekerden uitgekeerd in de vorm van premie-restitutie. (Over de afgelopen 10 jaar gemiddeld 50%!)
- kent op maat gesneden polisvoorwaarden, zoals een extra-kostendeckering indien na een schade het gebouw niet meer voor kerkelijke diensten kan worden gebruikt en naar elders moet worden uitgeweken.

Onderlinge Verzekering
Maatschappij Donatus u.a.

Postbus 5055
5201 GB 's-Hertogenbosch

Telefoon 073 - 122166
Telefax 073 - 890365

Vraag vrijblijvend om een offerte of gesprek, ook als u nog elders verzekerd bent. Het verplicht u tot niets.

Naar een andere wei?

Het *Centraal Weekblad* van 18 maart nam een stukje over van een artikel van ds. *L. de Liefde* in het Hervormde *Woord en Dienst*. Hij vergelijkt de veranderingen in de cultuur en in de kerk met het verweiden van koeien. Des-tijds had hij vanuit zijn pastorie daar een goed uitzicht op:

''(...) Van buitenaf gezien was het een beeld uit het normale leven. Maar nader beschouwd zag ik de spanning van mens en dier, want er kon van alles fout gaan. Vooral de nervositeit van de dieren was opmerkelijk: de oude weide was verlaten, ze moesten in een vreemde, gedwongen volgorde lopen en de nieuwe weide was nog niet bereikt. Op de nieuwe weide was het ook nog een poos onrustig, de beesten moesten hun plaats vinden, hun koeienpad nog vorm geven om pas na enige tijd rustig te kunnen grazen. (...) Het beeld van de weidewisseling geldt voor iedere belangrijke overgangssituatie in het bestaan. Voor mij werd het echter ook een beeld voor wat zich in onze cultuur onder de noemer 'paradigmawisseling' aandiende. Met deze term wordt in de wetenschap bedoeld dat oude voorbeelden en modellen ter verklaring niet meer geldig zijn.

De voorbeelden, wetten, die vroeger golden, zijn niet meer van toepassing. Ze zijn uitgedoofd en niet meer in staat om de veranderde wereld in kaart te brengen. Om verklaringen te bieden voor wat er zich om ons heen afspeelt. De oude modellen, die als een soort kompas golden, die als een mogelijkheid tot ver-eenzelviging dienst deden, passen niet meer in de veranderde situatie. Dat geeft aan die overgangssituatie haar klemmend karakter. Het is niet meer zomaar een verandering, het is een pogen de werkelijkheid van de grond af aan weer op te bouwen. Het oude wereldbeeld is versleten, het nieuwe is nog niet gevonden. Geen wonder dat er zoveel spanning, stress, is.

Geen wonder dat er zoveel onzekerheid onder ons is. Geen wonder dat wij terugverlangen naar oude vormgevingen in een restauratiedenken of het zoeken hebben opgegeven door ons in een consumerende houding te verschansen. Alles moet dan kunnen, ieder bouwt zijn eigen wereldbeeld op en wij verstaan elkaar nog nauwelijks. Het bestaan is een zoektocht geworden, de woestijn het beeld van onze beleving van de werkelijkheid. (...)

De overlevingsstrategie van de verinnerlijking en zoeken naar spirituele bronnen kom ik vrijwel dagelijks in mijn gemeente tegen. Het afscheid van een denken in termen van 'wereld' of ander groot verband is, vrees ik, heftig gaande."

De omgeving waarin wij leven kent inderdaad veel verandering en onzekerheid. Het komt er voor ons op aan, met oog voor verandering van omstandigheden, vast te houden aan de boodschap van het evangelie dat eeuwige gel-ding heeft.

Wie maakt uit wat waarheid is?

De veranderingen in het denken en voelen van de mensen raken ook hun manier van geloven. Volgens *Jan Greven* in *Trouw* van 19 maart geloven we vandaag niet meer in een waarheid die tijdloos en eeuwig is. Mag de kerk dan nog wel spreken met gezag en autoriteit?

We geloven nog best in waarheid, maar dan in een **waarheid**-voor-ons en niet in één die we, ontvankelijk en op gezag, als tijdloos en eeuwig tot ons hebben te nemen.

Die omslag in de visie op gelovigheid treft niet alleen de kerk met haar claim van het laatste woord over onze zaligheid, maar net zo goed de politieke partij met haar pretentie van het juiste pad op sociaal/maatschappelijk terrein, of iedere andere organisatie die pretendeert iets in huis te hebben dat onafhankelijk van onze situatie goed voor ons is. We maken liever zelf uit wat waar is, en goed, en onderwerpen ons op deze punten liever niet op voorhand aan gezag.

De vaderfiguur, zoals wijlen F.O. van Gennep al heeft opgemerkt, is door deze ontwikkeling aardig zoekgeraakt en vooral in de kerk is dat te merken. Dat wil zeggen, tot op **zekere** hoogte. Want er zijn ook momenten in het menselijk leven dat er juist weer een geweldige behoefte bestaat iets te ontvangen. Een woord van troost bij een begrafenis bijvoorbeeld. Of zegen bij een huwelijksluiting of de geboorte van een kind. Op die oer-momenten is de vroegere ontvankelijkheid nog volop aanwezig. Het zijn dan ook de momenten waarop de kerk nog steeds het best functioneert.

Maar laten we ons niets wijsmaken, dat geldt alleen die cruciale momenten. In de rest van het leven wordt ook in de religieuze bezinning en beleving naar wisselwerking gezocht en de kerk heeft het-daar moeilijk mee. Vastgebakken als ze zit in het schema van de schenkende dominee/priester (om het even of het nu om woordverkondiging of om sacramentsuitdeling gaat) en de ontvangende gelovige.

En het is ook moeilijk, want een kerk is geen debatgezelschap. In openbaring en geloof zit altijd een notie van gezag en autoriteit. Er zijn bovendien, ik noemde dat al, momenten in het menselijk leven waarop alles staat naar ontvangen. Maar **anderzijds** zijn er ook momenten waarop je je met anderen graag eens op de boodschap wilt bezinnen. Al was het maar om helderder te krijgen wat je zelf eigenlijk gelooft en wat dat voor je betekent.

Normen en waarden, waar vandaan?

In de onzekerheden van vandaag zoeken de mensen naar een nieuwe verankering voor normen en waarden. De Rooms-Katholieke priester en kunsthistoricus *Antoine Bodar* vindt, dat de kerk te menselijk is geworden om nog te kunnen inspireren. Wordt in de kerk het geloof in de persoonlijke God gevoed? Gaat het er daar om God te aanbidden en te belijden, te danken en te smeken? Het liefhebben van God gaat vooraf aan het liefhebben van de naaste, schrijft hij in *NRC/Handelsblad* van 19 maart:

Dit heeft niet alleen van doen met de hedendaagse interpretaties van vrijheid en individualiteit, maar ook met de wijze waarop menig kerkgenootschap zichzelf heeft teruggebracht tot een ethisch instituut, waarin normen en waarden worden verdedigd, terwijl het fundament – het geloof in de persoonlijke God – wordt verwaarloosd. Daardoor is ook menige eredienst mense-lijk, al te menselijk geworden. De ontroering is geweken, het geheim oninteressant bevonden. Wij proberen goed voor **elkaar** en de anderen te zijn. Wij zijn bij de tijd en passen ons aan. **No nonsense.**

Normen en waarden behoeven een verankering. De verwijzing naar het christendom moet misschien terug in het VVD-programma, meent fractieleider Bolkestein. Het CDA staat daarvoor uit hoofde van zijn naam, zo deze gevolgtrekking niet te naïef is. Maar een in het christendom verankerde moraal blijft tamelijk vrijblijvend als die niet gedragen wordt door een cultuur van bidden, bij God zelf verkeren. De moraal heeft eigen

benen, maar zijn deze sterk genoeg, vraagt filosoof A. van den Beld zich af (NRC *Handelsblad*, 7 maart). Het christendom deelt met het humanisme de zorg om de waardigheid van de mens. Maar blijft die nagestreefde waardigheid niet ietwat zweven, zo niet wordt uitgegaan van de Grieks-Joods-Christelijke traditie? Is het humanisme in het Westen niet een zich daaraan oriënterend humanisme? Zo waren Erasmus en Coornhert en Hugo de Groot christen-humanisten. Ook het humanisme heeft verankering en zal mijns inziens niet in staat zijn een serieus alternatief te bieden voor de religieuze bronnen van de Europese cultuur, zoals de voorzitter van het Humanistisch Verbond, P.B. Cliteur, meent (NRC *Handelsblad*, 7 maart). De kerken zullen weer bedehuizen moeten worden, niet om het wereldgebeuren nog eens door te nemen of anderszins sociaal of solidair of creatief bijeen te zijn, maar om God te aanbidden en te belijden, te danken en te smeken, opdat het mysterie van het geloof wordt gevierd waaruit de moraal voortkomt, zoals het eerste gebod het tweede impliceert. Christendom, dat alleen ethiek behelst, kan beter geen christendom worden genoemd.

G.J. van Middelkoop

Drs. Wubbo Scholte
Met kippevel
angst en angststoornissen

Je bent bang voor mensen, op straat, of in de kerk. Je durft niet te praten met anderen. Of je hebt angst voor God. Heb ik een obsessie? 'Ik moet het wél altijd doen - er zit dwang achter!' Wat houdt angst in? Hoe belemmert het? Wat is er aan te doen? Allerlei vormen van angst, met de gevolgen. O.a.: examenvrees, paniekgevoelens, trauma's, enz. Maar ook de therapieën. Een boekje voor hen, die zichzelf en anderen hierin herkennen.

128 pag., ing., f 15,00.

Verkrijgbaar
bij de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25, 4460 AA GOES
tel. 01100-15591

UIT DE KERKEN

Beroepen te De Bilt-Bilthoven: W. Scherff te Spakenburg-Zuid; te Twijzel-Kollumerzwaag: P. Houtman te Leiden.

Bedankt voor Loppersum i.c.m. Westeremden: P. Groen te Bruchterveld.

INTREDE

C. Beiboer, kandidaat te Kampen, deed zondag 27 maart jl. intrede te Oegstgeest. Bevestiger was ds. Joh. Strating, emeritus-predikant te Zwolle. Nieuw adres: Frans Halslaan 32, 2343 EJ Oegstgeest, ☎ (071) 171498.

K.A. van der Meer, kandidaat te Groningen, deed intrede op 27 maart te Harkstede en Overschild. De bevestiging te Overschild werd verricht door prof. dr. C. Trimp en te Harkstede door ds. W. van der Jagt te Schildwolde. Nieuw adres: Hamweg 11, 9617 AP Harkstede, ☎ (05904) 1464.

DOCTORAAL EXAMEN

G.J. Klapwijk te Kampen, slaagde aan de Theologische Universiteit voor het doctoraal examen.

JUBILEUM

Zaterdag 26 maart jl. was het vijfenvijftig jaar geleden dat ds. A. Hordijk te Krimpen a/d IJssel, emeritus-predikant van de Geref. Kerk te Kralingseveer/Krimpen a/d IJssel, in het ambt bevestigd werd. Ds. Hordijk werd op 26 juli 1912 geboren. Hij bezocht het Marnix Gymnasium in Rotterdam en studeerde aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Op 26 maart 1939 deed ds. Hordijk intrede in de Geref. Kerk te Loenen a/d Vecht. Sinds zijn schorsing in 1945 was hij predikant van de Geref. Kerk (vrijg.). In 1948 verbond hij zich aan Goes en vandaar vertrok hij in 1956 naar Baflo-Warffum. Van 16 juni 1968 tot aan zijn emeritaat op 1 juni 1998, was ds. Hordijk predikant te Kralingseveer/Krimpen a/d IJssel.

Zaterdag 26 maart jl. was het een halve eeuw geleden dat ds. J.F. Heij te Amersfoort, emeritus-predikant van de Geref. Kerk van Amersfoort-Centrum, in het ambt bevestigd werd. Ds. Heij werd op 22 augustus 1919 geboren. Hij deed op 26 maart 1944 intrede in de Geref. Kerk te Langerak, waar hij zich in 1945 vrijmaakte van synodale bindingen. In 1947 verbond ds. Heij zich aan Hasselt, vanwaar hij in 1955 naar Drachten vertrok. Van 7 november 1965 tot aan zijn emeritaat op 1 oktober 1984, was ds. Heij predikant te Amersfoort-Centrum.

THEOLOGISCHE UNIVERSITEIT

De Senaat van de Theologische Universiteit maakt bekend dat adspirant-studenten, die zich willen laten inschrijven voor het studiejaar 1994-1995, zich voor 9 april a.s. schriftelijk dienen aan te melden bij de Pedel van de Theo-

HOTEL 'DREYEROORD'
OOSTERBEEK
tel. 085-333169

Het hotel waar mevrouw zich **UIT**
en meneer zich **THUIS** voelt
Fam. Van der Straaten

logische Universiteit, Postbus 5026, 8260 GA Kampen.
 Voor toelating tot de propaedeuse, moet men een diploma VWO met in het vakkenpakket Grieks en Latijn kunnen overleggen. Mist men deze talen, dan kan men zich aanmelden voor de Vooropleiding Klassieke Talen. De vooropleiding begint 6 juni a.s. en eindigt eind juni 1995. Er wordt op gewezen dat – wil men de vooropleiding volgen – men de maand juni en een gedeelte van de maanden juli en augustus beschikbaar moet hebben voor de studie. Bij aanmelding moet de aspirant-student opgeven of hij/zij toegelaten wenst te worden tot de propaedeuse of tot de vooropleiding.

DOCENT BIJBELS HEBREEUWS/ARAMEES

Gevraagd: docent Bijbels Hebreeuws/Arames, m.i.v. cursusjaar 1994-1995, om wekelijks in het eerste semester vijf colleges Bijbels Hebreeuws (propaedeutisch jaar vier uur en tweede studiejaar één uur) te geven en in het tweede semester twee colleges Bijbels Hebreeuws (propaedeutisch jaar) en – facultatief – één college Bijbels Arames.

Van docenten aan de Theologische Universiteit wordt gevraagd dat zij de drie Formulieren van Enigheid ondertekenen.

Sollicitaties uitvoerig en met vermelding van referenties te richten aan de rector van de universiteit, prof. dr. W. van 't Spijker, Wilhelminapark 4, 7316 BT Apeldoorn.

Inlichtingen bij de rector. Universiteit: ☎ (055) 213156; privé: ☎ (055) 217777.

B. A. G. Orgelmakers b.v.

Geref. kerk vrijgem.
te Mariënberg.
Nieuwbouw 1994.

De gebr. Hoogendoorn 'staan' voor hoogwaardige kwaliteit bij al uw

- nieuwbouw
- restauratie
- onderhoud

Kies in uw kerkgebouw voor 't echte geluid van een pijporgel.

De Ossenboer 20, 7547 SJ Enschede
 Telefoon 053-322072, b.g.g. 05450-93096 / 053-776334
 Fax 053-301825

ds. A.G. Versteeg

ONTDEKT IN ISRAËL

– verrassende ontmoetingen op bijbelse grond –

Bijzondere mensen ontmoeten – Rebekka in de twintigste eeuw –, aparte gewoonten leren kennen – 'n zakje grond uit de stad – en pakkende plaatsen zien – Caesarea, Katwijk aan Zee –.

Dit alles kunt u nu zelf meeleven in 'Ontdekt in Israël', de ontdekkingen die ds. A.G. Versteeg, als reisleader heeft beleefd in het Bijbelse land. De vele illustraties maken het geheel compleet.

Al deze verhalen hebben één ding gemeen: ze lopen uit op de Bijbel en verhelderen zo menige tekst.

Oosterbaan & Le Cointre bv

Postbus 25 – 4460 AA Goes – Tel. 01100-15591

204 pagina's, gebonden, f 26,75
 Ook verkrijgbaar bij de boekhandel